

Výjezdní workshop z obchodního práva
Obchodní právo v roce II
pátek 10. – neděle 12. dubna 2015

Krátké zamyšlení nad zjevností narušení veřejného pořádku

Mgr. Tomáš Zach

Resumé:

Občanský zákoník používá slovo zjevný na více místech a to v různém kontextu. Jedním z těchto případů je i ustanovení § 588 občanského zákoníku, který spojuje se zjevností narušení veřejného pořádku a kvalifikovaným rozporem se zákonem sankci pro nové soukromé právo obzvláště vzácnou: absolutní neplatnost právního jednání. Tento krátký příspěvek konfrontuje a zčásti kriticky hodnotí názory prezentované k této věci v odborné literatuře a pokouší se o jejich syntézu ve formě takové interpretace tohoto ustanovení, která by podle názoru autora nejlépe odpovídala smyslu i literě zákona.

1. Úvod

Otázka platnosti a neplatnosti právních jednání patří k těm, do kterých rekodifikace soukromého práva zasáhla nejvíce. Deklarovaným účelem nové právní úpravy bylo docílit naplnění zásady *favor negotii* a diskontinuitně se vymezit proti příliš paternalistickým východiskům předchozího občanského zákoníku¹. Jedním z projevů tohoto „kopernikovského obratu“ je preference relativní neplatnosti právního jednání před neplatností absolutní, a nové vymezení důvodů neplatnosti právního jednání obecně. Po letech, kdy muselo být českou právní vědou složitě dovozováno, že ne každé porušení (jakéhokoliv) zákona způsobuje neplatnost právního úkonu², se nový občanský zákoník³ k zákonu jako samostatnému důvodu neplatnosti právního jednání postavil naopak krajně macešsky. Zatímco relativní neplatností je právní jednání stíženo pro rozpor se zákonem pouze „pokud to smysl a účel zákona vyžaduje“ (§ 580 odst. 1 ObčZ), k absolutní neplatnosti musí navíc tento kvalifikovaný⁴ rozpor se zákonem i zjevně narušovat veřejný pořádek (§ 588 ObčZ). Domnívám se, že posun k požadavku na kvalifikovaný rozpor se zákonem lze v obecné rovině kvitovat, trochu postmoderně však na mě v této souvislosti působí, že u rozporu s dobrými mravy postačí jejich prosté porušení (§ 580 odst. 1 ObčZ). Tento příspěvek se však zaměří na jinou otázku, a to sice na význam slov „zjevné porušení veřejného pořádku“, které je v ustanovení § 588 ObčZ vyžadováno pro kvalifikaci určitého právního jednání jako absolutně neplatného pro (kvalifikovaný) rozpor se zákonem.

2. Zjevnost jako kvalita poznání

Slovem „zjevný“ se zpravidla označuje určitý stupeň našeho poznání stavu věci. Jak píše Z. Pulkrábek⁵, pro právníka je tím, co se poznává (stavem věci), buď určitá skutečnost (skutkový stav), anebo její právní kvalifikace. V případě ustanovení § 588 ObčZ jde podle mého soudu o poznání souladu či rozporu určitého jednání se souborem pravidel, který označujeme jako veřejný pořádek, tedy o otázku právní kvalifikace a

---

¹ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

² Telec, I.: Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem, Právní rozhledy č. 5, 2004.

³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „ObčZ“ či „občanský zákoník“).

⁴ Domnívám se, že v rozporu se smyslem a účelem zákona musí být právní jednání i pokud se jedná o absolutní neplatnost (a je-li navíc shledán i zjevný rozpor s veřejným pořádkem) a to přesto, že to ustanovení § 588 ObčZ již výslovně nezmiňuje. Shodně Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2136.

⁵ Pulkrábek, Z.: „Zjevný“ v občanském zákoníku, Právní rozhledy č. 1, 2015.

jejího poznání. Veřejný pořádek je přitom neurčitý právní pojem *par excellence*, o čemž svědčí jeho dosavadní definice podávané odbornou literaturou. Podle F. Melzera představuje veřejný pořádek “základní pravidla právního řádu, na kterých je třeba bezvýhradně trvat”⁶, P. Bezouška s L. Piechowiczovou uvádějí, že veřejný pořádek představuje „právnímu řádu vlastní hodnotové a řídicí principy, bez nichž nemůže fungovat demokratická společnost. Jinými slovy – je to označení pro soubor základních právních institutů, který představuje základnu pro ústavní budování právního státu a společnosti“⁷.

Z povahy veřejného pořádku jako (záměrně) neurčitého právního pojmu podle mého názoru vyplývá, že posouzení souladu či rozporu určitého konkrétního právního jednání s tímto korektivem bude často velmi spornou otázkou, která bude argumentačně rozdělovat nejen strany soudního sporu, ale i členy senátu soudu o věci rozhodující. Tak je tomu nepochybně i u jiných neurčitých právních pojmů, zde je však v sázce příliš mnoho – absolutní neplatnost právního jednání. A právě z tohoto důvodu zákon vyžaduje navíc i určitý stupeň zjevnosti, tj. evidence tohoto rozporu. Nabízí se však logická otázka: komu má být vlastně tento rozpor zjevný? Obecně samozřejmě platí, že je to soud, kterému náleží autoritativní právní kvalifikace určité skutečnosti, tedy i soulad či rozpor určitého jednání s právem. Tuto notorietu samozřejmě nehodlám rozporovat. Jenže zamysleme-li se nad blíže nad § 588 ObčZ, nejde *stricto sensu* ani tak o poznání souladu či rozporu určitého jednání s právem samotným, jako o poznání jeho souladu či rozporu s pravidly stojícími mimo, resp. za právním řádem (tedy s dobrými mravy, resp. veřejným pořádkem).

Z tohoto důvodu pokládám za obhajitelný i závěr, že subjektem, kterému má být rozpor s veřejným pořádkem zjevný, není soud, ale adresát práva, tj. průměrná rozumná osoba ve smyslu § 4 ObčZ. Souhlasím tak s M. Zuklínovou, podle které je absolutní neplatnost právního jednání třeba dovozovat vždy, pokud „každá osoba průměrně rozumná (srov. § 4) rozpor dotyčného právního jednání s dobrými mravy bez pochybností a snadno rozpozná“⁸ a navrhuji tento závěr rozšířit i na rozpor s veřejným pořádkem. Byť totiž dobré mravy vyvěrají ze společnosti (tedy ze světa mimo právo),

---

⁶ Melzer, F.: Dispozitivní a kogentní normy v novém občanském zákoníku, Právní rozhledy, č. 7, 2013.

⁷ Bezouška, P., Piechowiczová, L. Nový občanský zákoník. Nejdůležitější změny. Praha: Nakladatelství ANAG, 2013.

⁸ Zuklínová, M. Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Praha: Linde, 2013, s. 157.

zatímco veřejný pořádek nachází svůj zdroj právě v právu samotném (za kterým stojí a kterému tvoří oporu), u obou kategorií je pro adresáty práva krajně nejisté odhadnout *ex ante* obsah referenčního rámce platnosti či neplatnosti jejich právního jednání. Soud si pochopitelně *ex post* nějaký závěr udělá vždy, ale domnívám se, že výše naznačený výklad by více konvenoval právní jistotě adresátů práva.

Neztrácejme ze zřetele, že obsah veřejného pořádku (či dobrých mravů) nelze nikde formalizovaným postupem seznat, a nelze tak automaticky uplatňovat logiku principu „*ignorantia legis non excusat*“. Subjektivní představy průměrného adresáta práva o tom, které pravidlo právní řádu je natolik bazální, že je součástí veřejného pořádku či co je a není v souladu s dobrými mravy, tak mohou legitimně nabývat určité relevance. To tím spíše, že svědky podobného fenoménu jsme dokonce i u právních pravidel. Jeho projevem je např. i princip ochrany dobré víry, která není fakticky nic jiného, než právem aprobované mylné přesvědčení o tom, že subjekt jedná po právu⁹.

Tento výklad by navíc překonával i v odborné literatuře prezentovaný argument, že míru prokazatelnosti určité skutečnosti má stanovovat právo procesní a nikoliv právo hmotné, neboť požadavek zjevnosti, tj. evidence poznání rozporu s veřejným pořádkem by zde na činnost soudů vůbec nedopadal. Soud by toliko posuzoval (poznával), a to s plným šetřením principů procesního práva, zda je pro osobu průměrného rozumu zjevné, že dotyčné právní jednání je v rozporu s veřejným pořádkem.

3. Zjevnost jako kvalita předmětu poznání?

Je však třeba upozornit a vypořádat se i s opačným výkladem, který se v odborné komentářové literatuře objevil, a to v souvislosti s výkladem § 8 ObčZ, podle kterého zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany (presumujme nyní, *arguendo*, že podobný výklad by buď dotčení autoři či někdo jiný chtěl vztáhnout i na výklad § 588 ObčZ). I. Pelikánová a R. Pelikán uvádějí, že „*termín zjevné musí být (...) chápán jenom jako výraz poukazující na kvantitativní prvek zneužití, že tedy nejde o jakési bezvýznamné, zanedbatelné jednání či chování*“¹⁰.

S uvedeným názorem se neztotožňuji a ve shodě s Z. Pulkrábekem se domnívám, že „*zjevnost je kvalita poznání, nikoliv kvalita předmětu poznání. Proto je nesprávné i*

⁹ Tégel, P. Dobrá víra. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 91.

¹⁰ I. Pelikánová a R. Pelikán in Švestka, J. Dvořák, J., Fiala J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. I. Obecná část. Praha: Wolters Kluwer, 2013, komentář k § 8.

zaměňování zjevnosti rozporu s intenzitou (mírou) rozporu, tedy kvality poznání s kvalitou předmětu, byť rozpor může být zjevný právě proto, že je intenzivní¹¹. Nutno uznat, že I. Pelikánová a R. Pelikán jsou si sami vědomi významového posunu v takto chápané „zjevnosti“ a vnímají ho jako nutné zlo za vyhnutí se pro ně absurdnějším důsledkům opačného výkladu zákona. Domnívám se však, že „procesualistickou“ část jejich argumentace proti zjevnosti jako kvalitě poznání výše navržený výklad § 588 ObčZ překonává.

Druhou námitkou výše citovaných autorů je, že pokud by byly nepříznivé právní důsledky spojeny až s evidentním a jasným zneužitím práva (v našem kontextu - *arguendo* - s narušením veřejného pořádku), právní řád by určitým způsobem aproboval jednání sice škodlivé, ale skryté, přičemž co je skryté, je závažnější, a mělo by tak být i sankcionováno. Tento argument se mi však nezdá být přiléhavý. Zjevný (*nikoliv skrytý*) totiž znamená něco jiného než snadno zjiitelný. Zatímco první slovo nám říká, jak se určitý stav věcí určitému subjektu jeví, druhé slovo se vztahuje k tomu, jak je pro určitý subjekt stav věcí poznatelný¹². Přitom nelze říci, že co bylo *ex ante* učiněno skrytě, musí být *ex post* obtížně zjiitelné a naopak. Mezi *ex ante* skrytostí a *ex post* zjiitelností existuje podle mého názoru nanejvýš korelace, nikoliv však kauzalita.

I pokud bychom ale takové zjednodušení přijali, lze se s Z. Pulkrábkem ptát, zda je vůbec pravda, že určité jednání je „tím více zavrženíhodné, čím méně je zjevné“¹³. Je vražda opravdu závažnější proto, že se odehrála beze svědků nebo že vrah nezanechal otisky prstů? Je vyvolání důvěry u druhé strany a její následné porušení závažnější tím, že strany vždy jednaly mezi čtyřma očima a nepoživovaly o tom žádné zápisy? Ani v tomto směru se nedomnívám, že by argumentace I. Pelikánová a R. Pelikán přesvědčivě vylučovala interpretaci zjevnosti v jejím obvyklém smyslu, tj. jako jasnost, zřejmost či evidenci určité skutečnosti či její kvalifikace.

---

¹¹ Pulkrábek, Z.: „Zjevný“ v občanském zákoníku, Právní rozhledy č. 1, 2015.

¹² Jak přitom vyplynulo z mé předchozí argumentace, nemusí se nutně u obou kategorií jednat o jeden subjekt. To zda se osobě nadané průměrným rozumem ve smyslu § 4 ObčZ jeví určité právní jednání jako v souladu či v rozporu s veřejným pořádkem bude totiž v souladu s principy procesního práva poznávat soud.

¹³ I. Pelikánová a R. Pelikán in Švestka, J. Dvořák, J., Fiala J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. I. Obecná část. Praha: Wolters Kluwer, 2013, komentář k § 8.

5. Závěr

Závěrem se tedy domnívám, že zjevnost narušení veřejného pořádku ve smyslu § 588 ObčZ neznačí kvalitu tohoto narušení, ale v souladu s běžným významem tohoto slova jeho evidenci, jasnost, zřejmost. Tím, komu má být narušení veřejného pořádku ve smyslu § 588 ObčZ zjevné, přitom není podle mého názoru soud (který se při poznávání právní kvalifikace řídí pravidly procesního práva), ale (abstraktní) průměrně rozumná osoba ve smyslu § 4 ObčZ. Pokud totiž stojí referenční rámec platnosti či neplatnosti právního jednání mimo formalizovaným způsobem seznatelné právo, je nutné se v souladu s principem legitimního očekávání ptát, zda je takový důsledek běžnému kontrahentovi vůbec zřejmý a pokud ne, tuto skutečnost normativně reflektovat.

6. Prameny

Odborná literatura:

Bezouška, P., Piechowiczová, L. Nový občanský zákoník. Nejdůležitější změny. Praha: Nakladatelství ANAG, 2013.

Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014.

Melzer, F.: Dispozitivní a kogentní normy v novém občanském zákoníku, Právní rozhledy, č. 7, 2013.

Pulkrábek, Z.: „Zjevný“ v občanském zákoníku, Právní rozhledy č. 1, 2015.

Švestka, J. Dvořák, J., Fiala J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. I. Obecná část. Praha: Wolters Kluwer, 2013.

Telec, I.: Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem, Právní rozhledy č. 5, 2004.

Tégl, P. Dobrá víra. Praha: Univerzita Karlova, 2008.

Zuklínová, M. Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Praha: Linde, 2013.

Normativní právní akty:

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.